

บทคัดย่อ

แดนสุขาวดีอยู่ที่ใดกันแน่

คนทั่วไปมักจะรู้จักแดนสุขาวดีในมุมมองที่ว่าเป็นสวรรค์ซึ่งเปี่ยมไปด้วยความสุขอย่างยิ่ง แต่ทว่าสุขาวดีมิได้มีชื่ออยู่ในบรรดาสวรรค์ทั้ง 6 ชั้นของพระไตรปิฎกเถรวาท เดิมทีได้ชื่อ “สุขาวดี” ปรากฏอยู่ในพระสูตรฝ่ายมหายานในราวพุทธศตวรรษที่ 7 เป็นดินแดนอยู่ทางฝั่งตะวันตกนอกโลกของเราเป็นระยะทางหาที่สุขุมมิได้ ดินแดนสุขาวดีมีต้นกำเนิดมาพร้อมกับแนวคิดเรื่องของพระพุทธเจ้ามากมายจนกระทั่งกลายเป็นนิภายสุขาวดีขึ้นในภายหลัง เหล่าสาวกต่างพากันสวดภาวนาต่อพระอมิตาภะเพื่อปรารถนาไปเกิดยังสุขาวดีซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางสูงสุดของพวกเขา ทุกวันนี้คำสอนเรื่องแดนสุขาวดีเป็นที่นิยมและแพร่หลายอย่างมากในประเทศญี่ปุ่นและจีน

Abstract

Where is the land of “Sukhāvātī”?

Common people may know the Pure Land (Sukhāvātī) as a heaven which is full of a lot happiness. On the other hand, Sukhāvātī is not on the list of names of 6 heavens in Tripitaka in Theravāda Buddhism. In the early period, the name of “Sukhāvātī” appeared in Mahāyāna Sūtra during the seventh Buddhist Era. This land is in the west which is very far from earth. “Sukhāvātī” was the origin together with the view point of many Buddhists until it became the Sukhāvātī School at later time. The disciples prayed to Amitābha Buddha, because they wished to be born in Sukhāvātī which is their highest aim. At present, the teaching about the Pure Land is the most popular and well-known teaching in Japan and China.

แดนสุขาวดีอยู่ที่ใดกันแน่

สุตาพร เขียวงามดี*

Sudaporn Khiewngamdee

สุขาวดี (สตรียิ่งค์) เป็นคำศัพท์เฉพาะ แปลว่า ดินแดนแห่งความสุข
ที่มาของคำศัพท์นี้ มาจาก สุข (นปุงสกลิงค์) แปลว่า ความสุข, ความพึง
พอใจ¹ นำมาลง วนฺตฺ, วัตฺ ปัจจัยตัดจริต เป็นคำคุณศัพท์ แปลว่า ซึ่งมี
ความสุข, อันมีความสุข แล้วลง อี ปัจจัย เพื่อทำให้เป็นสตรียิ่งค์² ดังนั้น

---

* นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาภาษาสันสกฤต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹ Gérard Huet, **Lexique Sanskrit-français à l'usage de glossaire indianiste** (Paris-Rocquencourt : inria.fr, 2004), 321.

² Edward Delavan Perry, **A Sanskrit Primer** (New York : Columbia University press, 1936), 98.

คำว่า สุขาวดี³ จึงเป็นคำคุณศัพท์ประเภทตัทธิต (The Secondary Affixes)⁴ สตรีลิงค์ หมายถึง ที่ซึ่งทำให้มีความสุข สาเหตุที่ทำให้ “สุขาวดี” เป็นสตรีลิงค์ คือ มาจากคำเต็มของคำว่า สุขาวดี โลกธาตุ (สตรีลิงค์) หมายความว่า โลกธาตุหรือสถานที่ที่ทำให้มีความสุขหรือความพอใจ จึงเป็นที่มาของคำว่า Pure Land, Land of Bliss หรือ ดินแดนแห่งความสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คนส่วนใหญ่จะเข้าใจกันว่าสุขาวดีเป็นสวรรค์ชั้นหนึ่งซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุข ชื่อแดนสุขาวดีมักจะปรากฏอยู่ในนิยายหรือในภาพยนตร์จีนกำลังภายใน จนกลายเป็นแดนในฝันอันงดงามแห่งเทพนิยายไป แต่ชื่อสุขาวดีมิได้อยู่ในทำเนียบสวรรค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท นวนิยายที่มีชื่อเสียงซึ่งได้กล่าวถึงแดนสุขาวดีจนทำให้ดินแดนนี้เป็นที่รู้จักกันดีของ

³ จากการที่ผู้วิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับคำว่า “สุขาวดี” ในเชิงภาษาศาสตร์นั้น ผศ.ดร. จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา ได้ให้ความเห็นว่า คำว่า “สุข”(นปฺงสกลิงค์) ลากเสียงยาว กลายเป็น “สุขา” ก่อนที่จะลงปัจจัยเป็นสุขาวดี น่าจะอนุโลมมาจากสูตรของปาณินิ สูตรที่ 6.3.119 (มเตา พหฺวโจ’ นชฺรึา ทีณาม) สระท่ายของคำที่มีมากกว่า 2 พยางค์จะทำเป็นเสียงยาว เมื่ออยู่หน้าปัจจัย มตุ เมื่อเป็นชื่อแต่ไม่ใช่คำว่า อชฺรึ เป็นต้น, ดู Sumitra M. Katre. *Astādhyāyī of Pāṇini* (Delhi : Motilal Banarsidass, 1989), 796. ส่วนในความคิดเห็นของผู้วิจัย ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะมาจากคำว่า สุขา (นามสตรีลิงค์) + วตุ ปัจจัย ตามพจนานุกรมของ Gérard Huet ซึ่งคำว่า “สุขา” เป็นภาษาที่เขียนขึ้นในยุค Hybrid Sanskrit ต่างจากในยุคเริ่มแรกที่ใช้คำว่า “สุข”(นปฺงสกลิงค์) เพียงอย่างเดียว

⁴ คำตัทธิตทำหน้าที่เป็นนามบ้าง เป็นคุณศัพท์บ้าง แจกรูปตามการันต์ของลิงค์นั้นๆ, ดู จำลอง สารพัดนึก, *ไวยากรณ์สันสกฤตชั้นสูง*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), 163.

นักอ่านก็คือ นวนิยายอิงพุทธประวัติเรื่องกามนิต-วาสิฏฐี⁵ ภาคสอง คือภาคบนสวรรค์ ผู้แต่งได้นำเอาแนวคิดเรื่องสุชาวดีในพระสูตรมหายานซึ่งเป็นต้นแบบของสุชาวดี มาแต่งเป็นฉากและเสริมบทบาทให้กับตัวละคร ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงตอนที่กามนิตและวาสิฏฐีได้สิ้นภพจากโลกมนุษย์ไปแล้วได้ไปบังเกิดยังสุชาวดีตามความปรารถนาของตน โดยกามนิตได้ไปอุบัติก่อนวาสิฏฐีตามไปอุบัติทีหลัง ในนิยายเรื่องนี้ กล่าวพรรณนาถึงสุชาวดีว่าเป็นสวรรค์แดนตะวันตก ผู้ที่ไปเกิดจะมุงอยู่ในทิพยกามสุข เสวยกามาพจรสุข อยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายโกฏิปีจนกว่าจะสิ้นบุญ มีสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่งดงามอย่างหาที่เปรียบมิได้ มีคงคาสวรรค์สายใหญ่โอบล้อมแดนสุชาวดีเพื่อปกป้องการสิ้นสุดเขตแดน ชาวสวรรค์สุชาวดีเกิดขึ้นมาจากดอกบัว กามนิตอยู่ในดอกบัวสีแดง วาสิฏฐีอยู่ในดอกบัวสีขาว⁶ ดอกบัวและดอกไม้บนสวรรค์สุชาวดีมีการเหี่ยวเฉาและเสื่อมไปตามกาลเวลาเหมือนดอกไม้บนโลก ชาวสวรรค์ก็มีเกิดมีตายเหมือนชาวมนุษย์

⁵ นวนิยายเรื่องกามนิต-วาสิฏฐีเขียนขึ้นเป็นภาษาเยอรมันชื่อ Der Pilger Kamanita เมื่อปี ค.ศ. 1906 โดยคาร์ล ออดอล์ฟ เจลเลอร์รูป (Karl Adolph Gjellerup) กวีและนักเขียนชาวเดนมาร์ก ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม ปี ค.ศ. 1917 ต่อมา John E. Logie นำมาแปลเป็นภาษาอังกฤษชื่อ The Pilgrim Kamanita และเป็นฉบับที่เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีปนำมาแปลเป็นภาษาไทยในปีค.ศ. 1930 ให้ชื่อว่า “กามนิต” มีภาพประกอบโดยอาจารย์ช่วง มูลพินิจ เนื้อหาแบ่งเป็นสองภาค คือ ภาคหนึ่ง บนดินมี 21 ตอน และภาคสอง บนสวรรค์ มี 24 ตอน รวมทั้งหมดมี 45 ตอน หนังสือกามนิตได้รับการยกย่องให้เป็นหนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่าน อ้างใน วิกิพีเดีย. กามนิต . [Online] accessed on 20 July 2011. Available from <http://th.wikipedia.org/wiki/>

⁶ ปกรณ์ กิจมโนมัย. กามนิต-วาสิฏฐี นวนิยายอิงพระพุทธประวัติและหลักธรรม. (กรุงเทพฯ : ธรรมสาร, 2542), 43 – 48.

สวรรคร์ชั้นสุชาวดีภูมิในนวนิยายเรื่องกามนิต-วาสิฏฐีนั้น ผู้แต่งน่าจะหมายถึงสวรรคร์ชั้นที่ 6 คือ ปรนิมมิตวสวัตตีเทวภูมิ เพราะเป็นเทวโลกชั้นสูงสุดฝ่ายกามาพจรอันเป็นที่สถิตอยู่แห่งเทพดาทั้งหลายผู้สวयงามคุณารมณฺ์ ทิพยสมบัติอันวิเศษและทิพวิมานที่อลังการกว่าสวรรคร์ชั้นอื่นๆ เป็นสวรรคร์ชั้นบรมสุขที่สุด เพราะในคัมภีร์สุชาวดีวยุทธสูตรของคติมหายานที่ผู้เขียนนิยายได้รับอิทธิพลมา ได้กล่าวว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายในสุชาวดีโลกธาตุจะดำรงอยู่และเปรียบพร้อมทุกประการเทียบเท่ากับเทวดาชั้นปรนิรมิตวสวัตตี ผู้เขียนนำแนวคิดสุชาวดีในคติมหายานมาผสมกับแนวคิดของหลักธรรมเถรวาทที่ว่า ไม่ว่าจะเป็นเทวโลกหรือพรหมโลกก็มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไปเป็นวัฏจักรเหมือนมนุษย์โลกแต่ต่างกันตรงที่ระยะเวลาของแต่ละโลกซึ่งยาวนานไม่เท่ากัน ผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นถึงสิ่งที่เลิศกว่าดินแดนสูงสุดอย่างพรหมโลก นั่นก็คือ แดนนิพพานที่ไม่มีภพ ไม่มีชาติ ไม่มีกาล อวสานแห่งจักรวาลและวงจรแห่งกรรม ในขณะที่พระพุทศศาสนมหายานจะเน้นเรื่องของโลกธาตุและพุทธเกษตรต่างๆ ของพระพุทศเจ้ามากกว่าจะเน้นคำสอนเรื่องการเข้าถึงพระนิพพานอย่างถาวร สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนนวนิยายเรื่องนี้มีความเคารพและศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทศศาสนาเถรวาทเป็นอย่างยิ่ง

ทรรศนะของแดนสุชาวดีที่ปรากฏในพระสูตรมหายาน

ทรรศนะของพระสูตรมหายานมีแนวคิดเรื่องของจักรวาลและวิสุทธิภูมิที่สำคัญ คือ เรื่องโลกธาตุและพุทธเกษตร ในจุฬนีสสูตรของพระไตรปิฎกเถรวาทระบุถึงขนาดและส่วนประกอบของโลกธาตุและจักรวาลเอาไว้แต่มิได้ระบุถึงแนวคิดเรื่องพุทธเกษตรเลยเนื่องจากมิได้มีความเชื่อเรื่องนี้ แนวคิดพุทธเกษตรเริ่มปรากฏขึ้นในพุทศศตวรรษที่ 7 ตามคัมภีร์

มหายานต่างๆ ตามความหมายของพุทธเกษตรก็คือ ดินแดนที่มีพระพุทธเจ้า มาอุบัติ ชื่อสุชาวดีเป็นชื่อของพุทธเกษตรและโลกธาตุแห่งหนึ่งโดยเป็นที่ ประทับของพระอมิตาภะซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ตามแนวความคิดเรื่องพระ พุทธเจ้ามากมาย การจัดทิศทางตำแหน่งที่ตั้งต่างๆ ของพุทธเกษตรแต่ละ แห่ง ผู้รจนาคัมภีร์นำเอาโลกที่เราดำรงอยู่นี้เป็นจุดศูนย์กลาง คือ โลกของ พระศากยมุนีพุทธเจ้า ซึ่งในพระสูตรมหายานให้ชื่อโลกธาตุนี้ว่า “สหาโลกธาตุ” ซึ่งเป็นเพียงโลกธาตุหนึ่งในบรรดาหลายแสนโกฏิลโลกธาตุ โลกธาตุของสุชาวดี อยู่ทางทิศตะวันตกของโลกเราระยะทางไกลจากโลกเราถึงหลายแสนโกฏิล จักรวาล สุชาวดีโลกธาตุเป็นโลกของพระอมิตาภพุทธเจ้า

ส่วนโลกธาตุอื่นนั้น เช่น อภริตโลกธาตุเป็นโลกของพระอักษะภย- พุทธเจ้าอยู่ทางทิศตะวันออก วิศุทธิไวฑูรย์โลกธาตุเป็นโลกของพระโภษัชย- ครุไวฑูรย์ประภาราชพุทธเจ้าอยู่ทางทิศตะวันออกเช่นกัน ไวยุลยโกศลโลกธาตุ เป็นโลกของพระรัตนสัมภวพุทธเจ้าอยู่ทางทิศใต้ สิทธิกรรมโลกธาตุเป็นโลก ของพระอโฆสิทธิพุทธเจ้าอยู่ทางทิศเหนือ ชื่อโลกธาตุของพระพุทธเจ้า ต่างๆ นั้นมาจากการระบุไว้ในคัมภีร์มหายานหลายเล่ม แต่ละคัมภีร์จะให้ ความสำคัญกับพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ตามนิยายหรือสาวกของพระพุทธเจ้า องค์นั้นๆ เช่น ในคัมภีร์สุชาวดีวิญญูสูตรจะบรรยายรายละเอียดของแดน สุชาวดีของพระอมิตาภะไว้อย่างละเอียด ในคัมภีร์โภษัชยครุไวฑูรย์ประภา- ราชสูตรก็บรรยายรายละเอียดโลกของพระโภษัชยครุไวฑูรย์ประภาราชพุทธ- เจ้าไว้

แนวคิดเรื่องของจักรวาลวิทยาตามคติของมหายานนั้นต่างจากส่วน ประกอบของจักรวาลในจุฬินสูตรของเถรวาท เนื่องจากคุณสมบัติหรือคุณา- ลังการของแต่ละโลกธาตุนั้นต่างกัน พุทธเกษตรหรือโลกธาตุแต่ละแห่งจะ สำเร็จได้ด้วยพุทธธานุภาพของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ จึงเป็นเหตุให้ดินแดน

เกษตรแต่ละแห่งนั้นมีคุณสมบัติที่ต่างกัน ในพระสูตรมหายานโดยทั่วไปก็จะกล่าวถึงแดนสุชาวดีอย่างเล็กน้อยมิได้ให้ความสำคัญมากเหมือนคัมภีร์ในนิกายของสุชาวดีเอง จึงทำให้รู้ว่าแดนสุชาวดีอยู่ทางทิศตะวันตก มิใช่สวรรค์อย่างที่คนทั่วไปเข้าใจ แต่เป็นโลกอีกโลกหนึ่งหรืออาจจะเรียกว่าโลกต่างดาวก็ได้

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างพระสูตรมหายานบางเล่มนอกเหนือจากคัมภีร์ของนิกายสุชาวดีที่กล่าวถึงแดนสุชาวดี เช่น ในโพชชยคुरुไวฑูรยประภาราชสูตรกล่าวบรรยายว่าโลกธาตุของพระโพชชยคुरुไวฑูรยประภาราชพุทธเจ้าดงามเทียบเท่าสุชาวดีโลกธาตุ ดังข้อความ

พื้นมหาปฐพีทำด้วยแก้วไพฑูรย์ ป้อมปราการ ปราสาทราชวัง
ประตูหน้าต่าง ตาข่ายสายโยงประดับประดา ล้วนแล้วแต่ทำด้วยรัตนะทั้ง
7 ดินแดนนี้ดงามเทียบเท่ากับสุชาวดีโลกธาตุ⁷

การกล่าวถึงแดนสุชาวดีในคัมภีร์สังฆกรรมปุณฺหริกสูตร บ่งบอกถึงทิศตะวันตกของสุชาวดี ดินแดนนี้ไม่มีสตรี มีแต่บุรุษ มีดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ มีพระอมิตาภะเป็นนาย ดังข้อความ

ในทิศตะวันตก เป็นที่ตั้งของโลกธาตุซึ่งกระทำแต่ความสุข มีชื่อว่า
สุชาวดี ดินแดนอันบริสุทธิ์ เป็นที่ประทับของพระอมิตาภะนายกะ ผู้เป็นสารถี
ฝึกสัตว์ทั้งปวง || 30 ||

⁷ ไวฑูรยมยี้ จ สามีมหาปถุถิวี กุฑยปรการการ ปราสารท โตรณควากุษ ชาลนริยูห สปรตุนมยี้, ยทถุถี สุชาวดี โลกธาตุสตาทถุถี |(คัมภีร์ ภาษค. บทที่ 3)

ไม่มีอิสตรีเพศ ไม่มีเมถุนกรรม โดยประการทั้งปวง ณ ที่นั้น บรรดา
พระชินบุตรทั้งหลายอุบัติขึ้นโดยประทับนั่งบนใจกลางดอกบัวอันปราศจาก
มลทิน || 31 ||

ส่วนพระอมิตาภะนายกะนั้น ประทับนั่งบนสิงหาคณะในใจกลาง
ดอกบัวอันบริสุทธิ์และนารีนรมย์ ทรงส่องแสงโอภาสประดุจพระศารราช
|| 32 ||^๑

ในคัมภีร์การันทวายุหสูตรซึ่งเป็นเรื่องราวของพระอวโลกิเตศวร
ทั้งเล่มได้กล่าวถึงแดนสุขาวดีเป็นส่วนประกอบบางบท แม้ว่าพระอวโลกิ-
เตศวรจะเป็นสาวกของพระอมิตาภะ แต่ก็พระโพธิสัตว์ที่เด่นและเป็นที่ย
ยอมรับของคนทั่วโลก พระอวโลกิเตศวรก็ประทับอยู่ ณ แดนสุขาวดีเช่นกัน
แต่ในเนื้อหาของคัมภีร์นี้จะเห็นการช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระองค์ให้ไป
เกิดยังแดนสุขาวดี ดังความว่า

ดูก่อน! กุลบุตร พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหาสัตว์นี้เป็นอจินไตย
ย่อมปรากฏให้เห็นเป็นรูปร่างมากมาย | ท่านได้ทำการอบรมพระโพธิสัตว์
หลายแสนล้านโกฏิพระองค์ และทำให้สัตว์เหล่านั้นดำรงอยู่ในพระโพธิมรรค |

^๑ ทิธี ปศุจิมตะ สุขากรา โลกธาตุ วิราชา สุขาวดี |

ยตร เอษ อมิตาภนายกะ สंपฺรติ ติษฐติ สตฺตวสารถิ || 30 ||

น จ อิสฺตริน ตตร สภโว นาปี จ ไมถุนธรมฺ สรวตะ |

อุปฺปาทุกฺ เต ชินฺโรสะ ปทุมฺครฺเภษุ นิษณฺณ นิรมละ || 31 ||

โส ใจว อมิตาภนายกะ ปทุมฺครฺเก วิระช มโนเรเม |

สีหาสนิ สนิษณฺณโก ศาลโรช ว ยถา วิราชเต || 32 || (คัมภีร์ สรป. บทที่ 24 โศลกที่

30, 31, 32)

เมื่อดำรงอยู่ในพระโพธิมรรคแล้ว ก็ยอมไปถึงสุขาวดีโลกชาตุ | แล้วจึงได้
สถับพระธรรมในสำนักของพระอมิตาภะตถาคต ||⁹

แดนสุขาวดีจากร่องรอยทางประวัติศาสตร์

เซอร์ ชาร์ล เอเลียต (Sir Charles Eliot) ผู้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง
ตำนานของศาสนาในตะวันออกไกลและเอเชียกลาง ได้ค้นหาคำเชื่อมโยง
กันของศาสนาโซโรอัสเตอร์ (Zoroaster) แห่งอาณาจักรเปอร์เซีย¹⁰ ซึ่งส่ง
อิทธิพลมาจนเป็นลัทธิที่บูชาอมิตาภะ (Amidist) การเชื่อมโยงนี้เอเลียตได้
พยายามอ้างถึงความคล้ายคลึงกันของ เทพที่นับถือบูชาและดินแดนที่เป็น
เสมือนสวรรค์แห่งความสุข ชาวโซโรอัสเตอร์นับถือพระเจ้าอาหุรมาสดา

⁹ อจินตโยโย่ กุลบุตร อวโลกิตศวโร โพธิสตตโว มหาสตตวะ ปราติหารยาณิ
สมุปทศยติ | อเนกานิจ โพธิสตตวโกฎินียุตศตสหสฺรธาณิ ปรีปาจยติ, สตตว่าศจ ตาน
โพธิมารุเค ปรีติฐฐาปยติ | ปรีติฐฐาปยิตวา สุชาวดีโลกชาตุมนุคจติ | อมิตาภสย
ตถาคตสยานุติเก ธรรมนุศตฺโณติ || (คัมภีร์กรท. ภาค 2 บทที่ 2)

¹⁰ ศาสนาโซโรอัสเตอร์ได้ชื่อตามนามศาสดาผู้ให้กำเนิดซึ่งชื่อว่า ซารารุสตรา (Zara-
thustra) เป็นภาษากรีก ศาสนานี้สามารถเรียกได้อีกอย่างว่า ศาสนาฟราวีซี (Fravasi)
เพราะเกิดขึ้นในเปอร์เซีย (อิหร่านในปัจจุบัน) เมื่อประมาณ 600 ปีก่อนคริสตกาล
ศาสนานี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลัทธิมาสดา (Mazdaism) ซึ่งมีความหมายว่าลัทธิบูชา
พระเจ้าอาหุรมาสดา (Ahura Mazda) ได้แก่ พระเจ้าผู้เป็นจอมอสูรและอาศัยเหตุที่ว่า
โซโรอัสเตอร์ประกาศว่า พระเจ้าอาหุรมาสดาเป็นพระเจ้าแห่งความดีและแสงสว่าง ผู้
ที่นับถือใช้แสงประทีปเป็นเครื่องหมายแห่งการบูชา จึงเรียกว่าศาสนาบูชาไฟ (Reli-
gion of Fire Worshipper) คัมภีร์ทางศาสนา คือ คัมภีร์อเวสตะ (Avesta) อ้างใน
Wikipedia . **Zoroastrianism** . [Online] accessed on 12 July 2011. Available
from <http://en.wikipedia.org/wiki/Zoroastrianism>.

(Ahura Mazda) เป็นเทพเจ้าสูงสุด ประเด็นนี้อาจจะเชื่อมโยงกันทางด้านระบบเสียงในทางภาษาศาสตร์ เนื่องจาก Ahura เป็นภาษาในตระกูลอินโด-อิราเนียน (Indo-Iranian) เป็นคำเดียวกับคำว่า Asura ในภาษาสันสกฤต คำว่า Mazda เป็นภาษาอเวสตะในตระกูลอินโด-อิราเนียนเช่นกัน แปลว่า “ปัญญา” ตรงกับภาษาสันสกฤต คือคำว่า Medhā¹¹ เทพเจ้าอหุร มาสดา เป็นเทพแห่งแสงสว่าง คือ แสงสว่างแห่งปัญญา และรัศมีแห่งความรู้โรจน์ที่ส่องสว่างไปถึงผู้ที่บูชาพระองค์ ดินแดนสวรรค์ของเทพเจ้าอหุร มาสดา นั้น เป็นดินแดนที่บริสุทธิ์ มีเสียงเพลงที่ไพเราะเสนาะหู มีสวนดอกไม้ที่งดงาม¹² ผู้ที่เคารพบูชาพระองค์เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว เทพเจ้าอหุร มาสดาจะมานำวิญญาณไปสู่แสงสว่างแห่งสวรรค์ของพระองค์ ตำนานของพระพุทธศาสนาในยุคเริ่มแรก สวรรค์ที่เรารู้จักกันดี คือ สวรรค์ชั้นดุสิต แต่สุขาวดีจะแตกต่างออกไปจากพุทธดั้งเดิม เอเลียตได้ค้นคว้าประวัติของพระพุทธศาสนาที่มาจากต่างแดน เขาได้ตั้งข้อสังเกตถึงร่องรอยการเชื่อมโยงกันระหว่างสุขาวดีกับดินแดนเสากวัสตัน (Saukavastan) ซึ่งเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์อยู่ระหว่างเตอร์กิสถาน (Turkestan) และจีน ทั้งสุขาวดี (Sukhāvati) และเสากวัสตัน¹³ ทั้งสองคำนี้เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤตออกเสียงคล้ายกัน แต่ก็ยังไม่มีผู้ใดกล้ายืนยันว่าสองดินแดนนี้เกี่ยวข้องกันอย่างไร เสากวัสตันจะใช้ต้นแบบที่ส่งอิทธิพลให้เกิดแนวคิดของสุขาวดีหรือไม่ หรือเป็น

¹¹ Wikipedia. **Ahura Mazda**. [Online] accessed on 12 July 2011. Available from http://en.wikipedia.org/wiki/Ahura_Mazda.

¹² Santipriya Mukhopadhyay. **Amitābha and his Family**. (Delhi : Agam Kala Prakashan, 1985), 57.

¹³ Puri, B.N., **Buddhism in Central Asia**. , 143.

แต่เรื่องบังเอิญทางด้านภาษาศาสตร์เท่านั้น แต่ที่แน่นอนต้นกำเนิดศาสนาเก่าแก่นี้มาจากทางตะวันตก ผู้นับถือศรัทธาพระอมิตาภะจึงมีความเชื่อว่าโลกธาตุอันบริสุทธิ์ที่พระองค์สถิตอยู่นั้นอยู่ทางทิศตะวันตกเป็นทิศที่ผู้บูชาปรารถนาจะไปให้ถึง

ดร.โลเกช จันตระ (Lokesh Chandra) ทำการค้นคว้าเกี่ยวกับรูปแบบพุทธศาสนาต้นตระกูลที่ได้รับอิทธิพลจากอิหร่าน เขาเสนอว่าการบูชาพระอมิตาภะได้รับความนิยมในพระพุทธศาสนามาก พระองค์ทรงมาแทนที่พระศากยมุนี การรู้แจ้งทางประวัติศาสตร์มาแทนที่การรู้แจ้งทางปัญญาของแนวคิดเดิม ถือว่าเป็นการพลิกโฉมรูปแบบใหม่ของพระตถาคตพระองค์ใหม่ โดยการเปลี่ยนมานับถือสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจใหม่ๆ แทนที่ของเดิมตามกาลเวลาทางประวัติศาสตร์ คือ พระศากยมุนีเปลี่ยนไปเป็นพระอมิตาภะ พระพรหมกลายเป็นพระอวโลกิเตศวร พระอินทร์กลายเป็นมหาสถามปราปตะ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากเทพเจ้าของโซโรอัสเตอร์ คือ เทพมิถรา (Mithra) เป็นเทพผู้ปกป้อง เทพรัสนุ (Rasnu) เป็นเทพแห่งความเป็นธรรม และเทพเศราสะ (Sraosa) เทพแห่งการเชื่อฟัง ซึ่งเทพทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเป็นสาวกของเทพเจ้าอหุร มาสตา¹⁴ ผู้ค้นคว้าวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับวิวัฒนาการของศาสนาส่วนใหญ่จะมีความเห็นตรงกันว่ารูปเคารพต่างๆ ในพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปเจ้าและสาวกมากมายนั้นได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องเทพเจ้ามากมายและศาสนาที่มาจากทางตะวันตก แล้วกลายไปเป็นตำนานต่างๆ มากมายในจีน มองโกล ทิเบต และญี่ปุ่นผ่านเส้นทางสายไหม โดยเริ่มจากอาณาจักรเปอร์เซียหรืออิหร่านผ่านมายังแบกเตรีย

¹⁴ Ibid., 142.

(Bactria) คาซการ์(Kashgar) โกฐาน(Khotan) กุจี(Kucha) เตอร์ฟีน(Turfan)¹⁵ ดุนหวง(Dunhuang) และเข้าไปแพร่หลายในจีน ส่วนเส้นทางสายใต้ อิทธิพลตำนานของพระอมิตาภะนั้นแยกผ่านจากแบกเตรียลงไปยังเมืองตักสิลา และเมืองปุรุชปุระ(Peshawar) เข้าสู่อาณาจักรอินเดีย แต่ก็ไม่ได้รับความนิยมนักเนื่องจากศาสนาดั้งเดิมแข็งแกร่งกว่า¹⁶ เป็นที่แน่ชัดว่าแนวคิดเรื่องรูปเคารพจากทางอิหร่านหรือแนวคิดของศาสนาปาร์ซีเกิดขึ้นก่อนแนวคิดเรื่องพระอมิตาภะ ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงกันระหว่างพระชยานิพุทธและเหล่าบริวารโพธิสัตว์ก็ถูกนำมาเปรียบเทียบกับศาสนาไซโรอิสเตอร์ ลัทธิบูชาพระอมิตาภะหรือนิกายสุขาวดีมีผู้นับถือมากในประเทศจีนและญี่ปุ่น แต่ในอินเดียนั้นลัทธินี้ไม่ปรากฏว่าแพร่หลายนัก ในความนิยมเชื่อถือของชาวอินเดีย เนปาลและทิเบต ถือว่าพระอมิตาภะเป็นเทพองค์หนึ่งที่รวมหรือเป็นส่วนประกอบของเทพที่สำคัญองค์อื่นเสียส่วนมาก พระอมิตาภะจึงมีฐานะสภาพเพียงเทพชั้นรองตามคติพุทธมหายานเท่านั้น จะเห็นได้จากรูปเคารพของอมิตาภะที่มีตัวอย่างน้อยมากในศิลปะอินเดีย ผิดกับประเพณีบูชาเทพเคารพองค์อื่นๆ ของพุทธมหายาน อย่างเช่น พระโพธิสัตว์¹⁷

¹⁵ พระพุทธศาสนามหายานเคยมีชื่อเสียงอยู่ในเมืองโกฐานมาก่อนที่คริสต์ศาสนาจะเข้าไปครอบครองในภายหลัง ส่วนเมืองกุจีและเตอร์ฟีนก็เคยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาทมาก่อน อ้างใน Puri, B.N., **Buddhism in Central Asia.** , 141.

¹⁶ Eliot, Charles. **Hinduism and Buddhism** (Vol. III). (London : Routledge & Kegan Paul Ltd., 1921), 220.

¹⁷ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. “อมิตาภะ” เมืองโบราณ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (เม.ย. – ก.ค. 2525), 75.

คัมภีร์ของพุทธตันตระเริ่มปรากฏขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 12 พระเถระฝ่ายวัชรยานเริ่มจัดระเบียบตระกูลให้เทพเจ้า พระโพธิสัตว์และพระพุทธรูปที่จัดกระจายอยู่ในคัมภีร์เป็นจำนวนมาก จนเกิดเป็นตันตระกุลของธยานิพุทธรูปทั้ง 5 ต่อจากนั้นจึงมีลำดับตระกูลอื่นๆ ตามมาอีก คัมภีร์นิกายตันตระนั้นส่วนใหญ่แล้วจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการบรรยายเรื่องมณฑล และรูปลักษณะของเทพเจ้าต่างๆ นำไปสู่การสร้างประติมากรรมตันตระวัชรยาน คัมภีร์ที่สำคัญ ได้แก่ คุหยสมาช มัญชุศรีมูลกะ เหวัชระตันตระสาธนามาลา นิสปีนโยคาวลี เป็นต้น โดยเฉพาะในคัมภีร์หลังนี้ จะเน้นเรื่องมณฑลและทิศทางที่อยู่ของพระพุทธรูปเจ้าและบริวารในตระกูลของตน พระอมิตาภะยังคงถูกกำหนดให้อยู่ทางทิศตะวันตกเหมือนในยุคแรกที่มหายานเฟื่องฟู ส่วนพระพุทธรูปเจ้าองค์อื่นก็จะถูกกำหนดทิศทางที่อยู่ตามมณฑลต่างๆ ในคัมภีร์ หากแต่ยุคตันตระนี้ เรื่องของโลกธาตุ และพุทธเกษตรถูกลดบทบาทลงมิได้มีการกล่าวถึงเลย เมื่อคำว่า “มณฑล” เข้ามาแทนที่ สุชาวดีพุทธเกษตรจึงมิได้มีความสำคัญในดินแดนตันตระอย่างทิเบตและเนปาล ซึ่งในดินแดนแห่งนี้จะให้ความสำคัญกับรูปองค์ของพระพุทธรูปเจ้ามากกว่า ทฤษฎีคำสอน ดังนั้นในยุคเดียวกันนี้ลัทธิสุชาวดีจึงไปรุ่งเรืองที่จีน ญี่ปุ่น เกาหลีแทน

ทรรศนะของแดนสุชาวดีที่ปรากฏในพระสูตรนิกายสุชาวดี

คัมภีร์หลักของนิกายสุชาวดีมีอยู่ 4 คัมภีร์ คือ สุชาวดีวายุหสูตร จุลสุชาวดีวายุหสูตร อมิตา-ยุทธยานสูตร และอมิตายสุโตรประเทศ คัมภีร์ที่กล่าวบรรยายถึงลักษณะของแดนสุชาวดีอย่างละเอียด คือ คัมภีร์สุชาวดีวายุหสูตร ส่วนคัมภีร์อื่นเป็นการอธิบายถึงวิธีการไปเกิดยังสุชาวดี คัมภีร์สุชาวดีวายุหสูตรประกอบไปด้วย 47 บท บทที่บรรยายภาพลักษณะของแดนสุชาวดี

คือ บทที่ 15 – 25 จึงทำให้รู้ว่าแดนสุชาวดีคือแดนในฝัน แตกต่างกับโลกของเราอย่างยิ่ง มีในสิ่งที่โลกเราไม่มี เหนรมิตทุกอย่างได้ตั้งใจ ไม่มีคนชั่ว มีแต่สิ่งดีงาม ส่วนผู้ที่ทำบาปจากโลกของเรา หากปรารถนาอยากมาเกิดยังแดนสุชาวดี เมื่อได้มาเกิดแล้วก็ต้องมาบำเพ็ญตนอยู่ในดอกบัวบนดินแดนนี้เสียก่อนจนกว่าจะหมดสิ้นจากบาปของตนซึ่งต้องใช้เวลานานหลายกัลป์

ข้อความที่บรรยายภาพลักษณ์อันวิจิตรพิสดารของแดนสุชาวดี โลกธาตุในคัมภีร์สุชาวดียุทธนั้นเป็นการบอกกล่าวของพระศากยมุนีพุทธเจ้าตรัสต่อพระอานนท์เถระ ดังข้อความที่ยกตัวอย่าง ดังนี้

ดูก่อน อานนท์ ! อีกทั้ง โลกธาตุที่ชื่อว่าสุชาวดีของพระผู้มีพระภาคอมิตาภะนั้น มีฤทธิ์ กว้างขวาง เกษมสุข อุดมสมบูรณ์ นารีรมย์ เต็มไปด้วยเทวดาและมนุษย์มากมาย | ดูก่อน อานนท์ ! และในโลกธาตุนั้นก็ไม่มีสัตว์นรก ไม่มีสัตว์เดรัจฉาน ไม่มีเปรตวิษัย ไม่มีอสุรกาย ไม่มีการเกิดในเวลาที่ไม่เหมาะสม | รัตนะทั้งหลายเหล่าใดที่มีอยู่ในสุชาวดีโลกธาตุ รัตนะทั้งหลายเหล่านั้นย่อมไม่มีทั่วไปในโลกเลย || 15 ||

อีกอย่างหนึ่ง อานนท์ ! เขาเล่าว่าในสุชาวดีโลกธาตุนั้น เมื่อถึงฤดูกาล เมฆฝนที่มีกลิ่นหอมเป็นทิพย์ก็ตกลงมาโดยทั่ว ดอกไม้ทั้งหลายที่มีสีทุกอย่างเป็นทิพย์ รัตนะทั้ง 7 ประการที่เป็นทิพย์ ผงจันทร์ที่เป็นทิพย์ ฉัตร ชง และวีรชงที่เป็นทิพย์ก็พากันตกลงมาโดยทั่ว | ดอกไม้ที่มีสีทั้งปวงเป็นทิพย์ย่อมปรากฏขึ้นเป็นพदानทิพย์ ฉัตรแก้วที่เป็นทิพย์ย่อมปรากฏขึ้นเป็นเครื่องอาภรณ์ทั้งปวงในอากาศ เครื่องดนตรีที่เป็นทิพย์ย่อมบรรเลง

ขึ้นและนางอัปสรที่เป็นทิพย์ก็ย่อมร้ายรำขึ้นมา || 23 ||¹⁸

เมื่อผู้อ่านได้ศึกษาเนื้อหาในคัมภีร์ทั้งหลายแล้วก็จะทำให้เข้าใจถึงแนวคิดของดินแดนสุชาวดีจากผู้รจนาคัมภีร์มหายานในยุคนี้ แนวคิดที่ว่าพระพุทธเจ้าประจำตำแหน่งต่างๆ ของโลกธาตุของตน คอยอยู่เพื่อสั่งสอนเวไนยสัตว์พระองค์มีญาณวิเศษที่สามารถติดต่อพระพุทธเจ้าจากโลกธาตุอื่นได้ ทำให้เรารู้ว่าแนวคิดนี้ไม่เพียงแต่จะบ่งบอกถึงลักษณะของแต่ละโลกแต่ละจักรวาลที่มีคุณสมบัติต่างกัน แม้แต่แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมก็ยังมีเกณฑ์ที่ต่างกัน

บทสรุป

ร่องรอยจากประวัติศาสตร์ที่พอจะวิเคราะห์ได้บ้างคือจุดกำเนิดศาสนาไซโรัสเตอร์ที่มีเทพเจ้าอหุร มาสดา เทพแห่งแสงสว่างและไฟเป็นเทพสูงสุดจนมีผู้วิจัยนำไปเชื่อมโยงกับการส่งอิทธิพลไปสู่พระอมิตาภะแห่งแดนสุชาวดี ความเชื่อในประเด็นนี้เกิดจากศาสนาไซโรัสเตอร์กำเนิดจากทาง

¹⁸ ตสย ขลฺ ปุณฺรานนฺท ภควโต' มิตาภสย สุชาวดี นาม โลกธาตฺรฤทฺธา จ สมีตา จ เกษมา จ สุกิษา จ รมณียา จ พหุเทวมนุชฺยาภิรฺณา จ | ตตฺร ขลฺวานนฺท โลกธาเตา น นิริยาะ สนฺติ น ติริยคฺโยนิรฺน เปรตวิษโย นาสฺราจะ กายา นากุชฺโณปตฺตยาะ | น จ ตานิ รตฺนานิ โลก ปฺรจฺรณฺติ ยานิ สุชาวตฺยา โลกธาเตา วิทฺยนฺเต || 15 ||

ตสฺยา ขลฺ ปุณฺรานนฺท สุชาวตฺยา โลกธาเตา กาลे ทิวคณฺโฐทกเมฆา อภิปรวฺรชฺยนฺติ ทิวยานิ สรวฺรณฺิกานิ กุสฺมานิ ทิวยานิ สปตฺรตฺนานิ ทิวฺย จนฺทนฺจฺรณฺ ทิวฺยาศฺจจฺรทฺวชฺป ตากา อภิปรวฺรชฺยนฺติ | ทิวฺยานิ สรวฺรณฺิกานิ กุสฺมานิ ทิวฺยานิ วิตานานิ ฐฺริยนฺเต ทิวฺยานิ จจฺจฺรตฺนานิ สรวฺราภรณฺานุภากาเต ฐฺริยนฺเต ทิวฺยานิ วาทฺยานิ ปฺราวาทฺยนฺเต ทิวฺยาศฺจาปฺสรโส นถฺตฺยนฺติ || 23 || (คัมภีร์ สขว. บทที่ 15 และ 23)

ตะวันตก จึงทำให้มีความเชื่อว่าแดนสุชาวดีก็อาจอยู่ทางตะวันตกเช่นกัน ต่อมาในยุคที่คัมภีร์มหายานเฟื่องฟู แนวคิดพุทธเกษตรเป็นที่กล่าวถึงกันมาก จึงทำให้เข้าใจว่าแดนสุชาวดีเป็นโลกธาตุหรือพุทธเกษตรแห่งหนึ่งในบรรดาหลายแสนล้านโลกธาตุหรืออาจจะกล่าวว่าเป็นโลกต่างดาวก็ได้ว่าได้สุชาวดีโลกธาตุเป็นโลกธาตุที่มีชื่อเสียงที่สุดในบรรดาโลกธาตุทั้งหมด จากที่เราได้ยิน ได้ฟังนิยายที่ได้เขียนให้สุชาวดีเป็นชื่อสวรรค์ชั้นหนึ่ง คนทั่วไปอาจเข้าใจว่าสุชาวดีคือสวรรค์ที่คั่นอยู่ระหว่างโลกมนุษย์กับแดนนิพพาน ซึ่งเป็นการเข้าใจที่ขาดหลักฐาน ต่อมาในยุคต้นตระกูลสุชาวดีแห่งทิศตะวันตก ก็ถูกลดบทบาทลงเนื่องจากการจัดกลุ่มทิศทางของพระพุทธรเจ้าองค์อื่นๆ ขึ้นมาอีกมากมาย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

จำลอง สารพัดนึก. ไวยากรณ์สันสกฤตชั้นสูง. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

ปกรณ กิจมโนมัย. กามนิต-วาสิฏฐี นวนิยายอิงพระพุทธรประวัติและ
หลักธรรม. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร, 2542.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. พุทธศาสนamahayana. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2546.

ภาษาอังกฤษ

Huet, Gérard. **Lexique Sanskrit-français à l'usage de glossaire
indianiste.** Paris-Rocquencourt : inria.fr, 2004.

Muller, F. Max, Bunyiu Nanjio. **SUKHĀVATĪ – VYŪHA Description
of SUKHĀVATĪ, The Land of Bliss.** Aryan Series, Vol. I –
Part II, Amsterdam Oriental Press, 1972.

Perry, Edward Delavan. **A Sanskrit Primer.** New York : Columbia
University press, 1936.

Santipriya Mukhopadhyay. **Amitābha and his Family.** Delhi : Agam
Kala Prakashan, 1985.

Puri, B.N., **Buddhism in Central asia.** Delhi : Motilal Banarsidass,
1987.

Eliot, Charles. **Hinduism and Buddhism** (Vol. III). London : Routledge
& Kegan Paul Ltd., 1921.

วารสาร

พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. “อมิตาภะ” เมืองโบราณ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (เม.ย. – ก.ค. 2525).

เว็บไซต์

วิกิพีเดีย. กามนิต . [Online] accessed on 20 July 2011. Available from <http://th.wikipedia.org/wiki/>

Wikipedia . **Zoroastrianism** . [Online] accessed on 12 July 2011. Available from <http://en.wikipedia.org/wiki/Zoroastrianism>.

Wikipedia . **Ahura Mazda**. [Online] accessed on 12 July 2011. Available from http://en.wikipedia.org/wiki/Ahura_Mazda.

University of Oslo. **Buddhist Sanskrit Text**. [Online] accessed on 2 April 2011. Available from <http://www2.hf.uio.no/polyglotta/index.php>

University of the West. **Digital Sanskrit Buddhist Canon**. [Online] accessed on 2 April 2011. Available from <http://dsbc.uwest.edu/>